

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫНЫН А.А. АЛТМЫШБАЕВ АТЫНДАГЫ
ФИЛОСОФИЯ, УКУК ЖАНА СОЦИАЛДЫК-САЯСИЙ
ИЗИЛДӨӨ ИНСТИТУТУ**

**Ж.БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 23.20.611 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕҢЕШИ

Кол жазма укугунда

УДК: 364.4 (575.2)

АЙТБАЕВА ПЕРИЗАТ МУРЗАКМАТОВНА

**АЗЫРКЫ КЫРГЫЗСТАНДАГЫ СОЦИАЛДЫК ИШТИ
ИНСТИТУТТАШТЫРУУ**

22.00.04 – социалдык структура, социалдык институттар
жана процесстер

Социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

авторефераты

Бишкек – 2021

Диссертациялык иш К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин социология кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчиси: **Нурова Саида Сулеймановна** - социология илимдеринин доктору, профессор, К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Социалдык иштер жана практикалык психология кафедрасы

Расмий оппоненттери: **Салморбекова Рита Бобуевна** - социология илимдеринин доктору, профессор, "Соцантро" коомдук бирикмесинин директору

Кокомбаев Кубатбек Султаналиевич - социология илимдеринин кандидаты, доцент, Эл аралык Кувейт университетинин лингвистика жана социалдык-гуманитардык дисциплиналар бөлүмүнүн башчысы

Жетектөөчү мекеме: "Кыргызстан эл-аралык университети" Окуу-илимий-өндүрүштүк комплексинин Социалдык иш жана социалдык-гуманитардык илимдер кафедрасы, Бишкек шаары, Л. Толстой көчөсү 17а/1

Диссертациялык иш 2021-жылдын 28-майында саат 16.00 дө Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын А.А. Алтмышбаев атындагы Философия, укук жана социалдык-саясий изилдөө институту менен Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу уюштурулган саясий жана социология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденүүгө диссертацияларды коргоо боюнча Д23.20.611 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720071, Бишкек шаары, Чүй проспектиси, 265а, 1 кабат, диссертациялык залы.

Конференциянын идентификатору: 883 4724 9077

Кируу үчүн код: kA83m3

Диссертация менен Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын борбордук китепканасынан (дареги: 720071, Бишкек шаары, Чүй проспектиси, 265а, 1 кабат), Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин илимий китепканасынан (720033, г.Бишкек, ул. Жибек Жолу просп., 394, 8-корпус, 1 кабат) жана Диссертациялык кеңештин naskr.kg сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2021-жылдын " 27 " 09 таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, саясий илимдеринин кандидаты

Ч.Ш. Абдыраманова

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Кыргызстандын көзкарандысыздыгын алуу менен социалдык саясат бир катар өзгөрүүлөргө дуушар болду. Трансформацияланган кыргызстандык коомдун социалдык чөйрөсүндөгү түзүлгөн терс кырдаалга байланыштуу бардык мекемелер менен социалдык чөйрөнүн кызматтарынын ишмердүүлүктөрүн социалдык көйгөйлөрдү чечүүгө багыттай турган мамлекеттин социалдык саясатын калыптандыруудагы жаны ыкмаларды максаттуу социологиялык издөөнүн курс зарылчылыгы пайда болот. Ошол эле учурда, көз карандысыздыкка жетишүү менен социалдык адилеттүүлүк принцибин базар атаандаштыгы менен айкалыштырган социалдык коргоонун жана калк арасында социалдык иштин ажырагыс, теориялык жактан негизделген жана ресурстар менен камсыз болгон тутуму али пайда боло электигин моюнга алуу керек жана ар бир адамдын, ар бир коомдук субъектинин жашоосу үчүн болгон күрөштү камтып турат.

Бул жагдайлар социологиялык мамиленин алкагында социалдык коргоону институционалдаштырууну, жаңыдан пайда болуп жаткан институттун иш-аракеттеринин орбитасына киргизилген жеке адамдар менен коомдун мүчөлөрүнүн ортосундагы мамилелерди жөнгө салуучу максатты, ченемдерди, принциптерди изилдөө зарылчылыгын күчөтөт жана актуалдаштырат. Алардын бири, азыркы коом үчүн актуалдуу экендиги, социалдык ишти институционалдаштыруу көйгөйү.

Диссертациянын темасын илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иштин басымдуу бөлүгү изденүүчү тарабынан “2012-2014 –жылдарга Кыргыз Республикасынын калкын социалдык коргоону өнүктүрүүнүн стратегиясы”, “2015-2017-жылдарга Кыргыз Республикасынын калкын социалдык коргоону өнүктүрүү программасы” [<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/97348>], “2018-2028-жылдарга үй-бүлөлөргө колдоо көрсөтүү жана балдарды коргоо боюнча Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн Программасы” негизги максаттарына жана приоритеттүү багыттарына ылайык жүргүзүлдү [<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/92880>].

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациянын негизги максаты азыркы Кыргызстандын шартындагы социалдык ишти институтташтыруунун өзгөчөлүктөрү менен спецификасын ачып берүүдө турат.

Аталган максатка жетүү үчүн төмөнкү милдеттерди чечүүнү шарттады:

1. Дүйнөдөгү жана Кыргызстандагы социалдык ишти калыптандыруунун өбөлгөлөрү менен факторлорун талдоого алуу;
2. Социалдык иштин теорияларына жана анын институтташтыруусуна болгон социологиялык ыкманын спецификасын ачып берүү;
3. Кыргызстандык коомдогу социалдык ишти институтташтыруунун жана өнүгүүсүнүн негизги маселелерин аныктоо;
4. Социалдык иштин азыркы практикасында инновациялык технологияларды киргизүүнүн өзгөчөлүктөрүн бөлүп көрсөтүү;
5. Интерактивдик ыкма менен кейс менеджменттин негизиндеги социалдык иштеги ведомстволор аралык бирдиктүү иш-аракеттердин ролун көрсөтүү;
6. Социалдык иштин маанилүү субъектиси катары өкмөттүк эмес уюмдардын ордун жана ишмердүүлүгүн аныктоо.

Диссертациялык иштин илимий жанылыгы азыркы Кыргызстандагы социалдык ишти институтташтыруу процесстеринин өзгөчөлүктөрүн комплекстүү талдоого алууда турат.

- ар кандай социалдык-экономикалык шарттарда социалдык иш институттарынын моделдеринин түзүлүшүнө анализ берилип, Кыргызстанда социалдык жумушту калыптандыруунун өзүнүн улуттук модели негизделет;
- социалдык иштин теориясына ар кандай социологиялык мамилелер талданып, аны институтташтыруунун заманбап багыттары негизделет;
- социалдык иштин тажрыйбасына инновациялык технологияларды киргизүү мүмкүнчүлүктөрү көрсөтүлдү;
- ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга көрсөтүлүүчү социалдык, медициналык жана калыбына келтирүү кызматтарынын сапатына баа берилди;
- адистердин потенциалын чыңдоонун маанилүүлүгү жана алардын ведомстволор аралык өз ара аракети менен интерактивдүү ыкмага жана ишти башкарууга негизделген биргелешкен иш-чаралардын натыйжалуулугу көрсөтүлдү;
- социалдык иштин жаңы технологияларын калыптандырууда мамлекеттик эмес субъекттердин ролу көрсөтүлдү.

Изилдөөнүн практикалык мааниси

Изилдөө материалдары социалдык жумуш, социалдык педагогика жана социалдык психология жаатындагы билим берүү программаларын өркүндөтүүдө колдонулушу мүмкүн. Диссертациянын негизги жоболорун ишке ашыруу заманбап социалдык иштин жаңы багыттарын, методдорун жана технологияларын иштеп чыгууга негиз боло алат.

Алынган натыйжалардын экономикалык мааниси социалдык иштин технологияларын натыйжалуу колдонуу боюнча практикалык

сунуштарды иштеп чыгууда жана мамлекеттик жана мамлекеттик эмес социалдык мекемелердин ишин оптималдаштырууда турат.

Коргоого сунушталган негизги жоболор:

1. Социалдык иштин калыптанышынын өбөлгөлөрүнүн жана факторлорунун дүйнөлүк тажрыйбасын карап чыгуу, Кыргызстанда улуттук тарыхый тажрыйбанын негизинде социалдык колдоонун формалары жана элементтери илгертен бери болуп келгендигин көрсөтөт;

2. Социалдык кризистик кырдаалдардын негиздерин изилдөө коомдук башкаруунун, коомдун өзгөрүүсүнө мониторинг жүргүзүүнүн жана Кыргызстанда социалдык жумушту өнүктүрүүнүн улуттук моделин киргизүү зарылдыгын көрсөтөт;

3. Коомдук иштин натыйжалуулугу жана сапаты жана ошого жараша бул кесиптин кадыр-баркы көбүнчө социалдык кызматкерлерди окутуу процессинин сапатына жана алардын кесиптик мотивациясынын жана компетенттүүлүгүнүн деңгээлине көз каранды. Кыргызстанда социалдык иш боюнча адистерди даярдоо, топтолгон оң тажрыйбаны жана каада-салтты социалдык билим берүүнүн эл аралык тенденцияларынын өнүгүү талаптары менен айкалыштырышы керек;

4. Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар үчүн социалдык, медициналык жана калыбына келтирүү кызматтарынын сапаты жана жеткиликтүүлүгү орточо төмөнкү деңгээлде. Убакыттын өзгөчө талабы - социалдык кызматтарды стандартташтыруу, алардын сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жогорулатуу. Сапат стандарттарын иштеп чыгуу мамлекеттик жана мамлекеттик эмес сектордун реабилитациялык мекемелеринин адистеринин, мамлекеттик бийлик органдарынын жетекчилеринин, кызмат көрсөтүүлөрдү керектөөчүлөрдүн жана жалпы коомчулуктун активдүү катышуусу менен жүргүзүлүүгө тийиш;

5. Социалдык колдоонун дисциплиналар аралык тобу - бул бир катар кызматтарды пландаштырууга жана көрсөтүүгө активдүү катышып, үзгүлтүксүз жолугушуулардын алкагында эксперттердин / адистердин үзгүлтүксүз жана тыгыз өз ара аракеттенүүсү. Жакшыраак кызматтарды көрсөтүү үчүн интерактивдүү ыкманы колдонгон топ. Команданын мүчөлөрүнүн ортосундагы жоопкерчилик үй-бүлө жана бала үчүн алардын социалдык муктаждыктарына ылайыктуу жана максаттуу кызматтарды көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берет;

6. Мамлекеттик социалдык саясат мамлекеттик эмес субъекттердин коомдук иштин заманбап тажрыйбасына жаңы технологияларды киргизүү боюнча коомдук уюмдардын катышуусун камтыйт.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Диссертация өз алдынча аткарылган илимий изилдөө болуп саналат, анын натыйжалары автор тарабынан Бишкек

мамлекеттик университетинде бир нече жылдар аралыгында социалдык иштин теориясы жана практикасы боюнча ар кыл курстарды окутуу процессинде автор тарабынан түздөн-түз апробацияланган.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробацияланышы. Маалыматты топтоо жана талдоого алуунун социологиялык методдорунун комплексин колдонуу менен автордук социологиялык изилдөөлөр жүргүзүлүп, 2015-жылдын 22-июнундагы №391 (октябрь 2015, март 2016) “кыйын турмуштук кырдаалда турган балдар менен үй-бүлөлөрдү табуу” аттуу темадагы (Ош, Жалал-Абад, Баткен, Чүй, Ысык-Көл) социалдык кызматкерлерди [практикалоочу окутуучу программа] бир катар программалар менен коучингдик иштер жүзөгө ашырылган.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо. Диссертациялык изилдөөнүн илимий-теоретикалык концепциялары, корутундулары жана жыйынтыктары автор тарабынан республикалык жана эл аралык илимий конференцияларда чыгып сүйлөгөн: Превентивные меры в основных направлениях социальной работы. Университет ш. Людвигсхафен на рейне. 2014. Германия; Эл аралык илимий форум «Социальная сплоченность общества как платформа социально-экономического развития страны» 23-24 апрель 2015-жыл. Бишкек, 2017; Эл аралык илимий форум «Социальная работа в 21-веке: вызовы и проблемы» 3-4 май 2018-жыл. Бишкек; VIII Эл аралык илимий-практикалык конференция «Формы и методы социальной работы в различных сферах жизнедеятельности» Улан-Удэ на базе Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления. 3-5 октябрь 2019-ж.; XVIII Эл аралык илимий-практикалык конференция "Психолого-социальная работа в современном обществе: проблемы и решения". 23-24 апрель 2020-жыл. Санкт-Петербургский государственный институт психологии и социальной работы; «Теория и практика психолого-социальной работы в современном обществе». 24-25-март 2021-жыл. Арзамасский филиал Нижегородского государственного университета им. Н.И. Лобачевского.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыялоодо чагылдыруунун толуктугу. Диссертациялык изилдөөнүн негизги бөлүгү КРнын ЖАКтын тизмесине кирген басылмаларда жарык көргөн 20 дан ашуун макалларда толугу менен чагылдырылган. Алардын ичинен 4 макала чет элдик рецензияланган басылмаларда жарык көргөн. Диссертация К.Карасаев атындагы БМУнун социология кафедрасында талкууга алынып, коргоого сунуш кылынган.

Диссертациялык иштин структурасы жана көлөмү изилдөөнүн максаттары менен милдеттерине багындырылган. Диссертация киришүүдөн, 9 параграфты камтыган үч баптан, корутундудан, колдонулган

адабияттардын тизмесинен турат. Диссертациянын жалпы көлөмү – 165 бетти түзөт.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациялык иштин киришүүсүндө изилденип жаткан теманын актуалдуулугу негизделип, максаттары менен милдеттери такталып, диссертациянын методологиялык негиздери менен принциптери, изилдөөнүн илимий жаңылыгы, коргоого сунуш кылынган негизги жоболору, иштин теоретикалык жана практикалык мааниси ачылып берилет, алынган натыйжалардын апробацияланышы туурасындагы маалыматтар келтирилген.

Диссертациянын «Социалдык ишти институтташтыруу маселесине болгон теоретикалык-методологиялык ыкма» аттуу биринчи бапта социалдык ишти институтташтыруунун теоретикалык-методологиялык ыкмаларына талдоо жүргүзүлөт.

Биринчи баптын биринчи параграфы «Социалдык ишти калыптандыруунун өбөлгөлөрү менен факторлору» деп аталат.

Азыркы учурда дүйнөдө заманбап коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөрдүн маңызын түшүндүргөн көптөгөн теориялык жана методологиялык мамилелер, теориялар бар: модернизация теориясы, постмодернизация, ааламдашуу процесстери, виртуалдаштыруу, Батыш Батышташуу, циклдик концепция, активист-ишмердүүлүк парадигма, өзүн-өзү уюштуруу теориясы жана башкалар.

Социалдык жумуштарды камтыган социалдык камсыздоо тутуму адамзаттын өнүгүшүнүн бардык этаптарында ажырагыс элементи болуп келген. Илимпоздор байыркы адамдар өз алдынча кам көрө албаган майыптарга кам көрүү практикасы менен көндүмдөрүнө ээ болушкан деген тыянакка келишкен, бул социалдык жардамдын жана коомдук иштин калыптанышынын башталышы түрүндөгү жогорку коомдук уюмду көрсөтөт [Сорокина Т.С. История медицины, 4 издание: Том I, Часть 1. Первобытное общество. Академия, Academia; Москва; 2008, ISBN 978-5-7695-4927-4].

Эреже катары, социалдык иштин калыптануу тарыхында, калктын айрым катмарларын жана топторун социалдык жактан коргоо эки аспект айырмаланат.

Биринчи аспект социалдык жумушту турмуштук оор кырдаалда турган адамдарга колдоо жана коргоону камсыз кылууга багытталган иштин түрү катары түшүнүүнү камтыйт, ал адамзат коому пайда болуп, өнүгүп-өскөн учурдан тартып пайда болгон.

Экинчи аспект социалдык иш кесиптик иштин бир түрү катары калыптана баштаганы менен байланыштуу. Социалдык ишти кесип катары, өзүнчө адистик катары расмий таануу, социалдык кызматты мамлекеттик

кызмат көрсөтүүлөрдүн реестрине киргизүү жана расмий документтерде эскерүү ар кайсы өлкөлөрдө ар кайсы жылдары жүргүзүлүп келген.

Байыркы коомдо деле социалдык камсыздоо институту болгон, анын таасири Рим мамлекетинин жакыр жарандарына чейин жетип, жашоону камсыз кылуу үчүн зарыл болгон тамак-ашты жана акчаны бекер бөлүштүрүүдөн тургандыгы белгилүү. Окшош мекемелер Байыркы Грецияда мурунураак иштеп келген.

Орто кылымдарда кедей-кембагалдарга кам көрүү менен байланышкан социалдык функцияларды чиркөө жарым-жартылай өзүнө алган. Бул иш-аракетке байланыштуу чыгымдар, иерархтар чиркөөнүн киреше алып келе турган мүлккө ээ болушунун пайдасына аргумент катары белгилешкен. Чиркөө жана адеп-ахлактык өзүн-өзү билүү менен үндөгөн садака жана ушул сыяктууларды берүү практикасы дагы болгон.

Биринчи баптын экинчи параграфы «**Социалдык иштин институттарынын моделдерин түзүүнүн классификациясы жана принциптери**» деп аталат.

Коомдук иш кеңири мааниде түшүнүктүн жардам методдорун жана идеологиясын, анын социалдык практикасын жана философиясын аныктаган маданий жана тарыхый баскычты мүнөздөөчү жардамдын белгилүү бир улуттук тутуму катары иштейт.

Социалдык ишти белгилүү бир маданий жана тарыхый модель, жардамдын парадигмасы деп эсептеп, биз муну бир катар тарыхый жардам моделдерине киргизебиз, мисалы, Россиядагыдай: коомдук кайрымдуулук, коомдук кайрымдуулук, ханзаада кайрымдуулук, "ат чымын", "жардам", бул социалдык жардам берүү жана коргоо тутуму өткөн маданий жана тарыхый өнүгүүнүн баскычтары.

XI - XVII кылымдарда Францияда рельефтик иш-чаралар 18-20-кылымдарда "charite" - "кайрымдуулук" деп аныкталат, семантикалык мааниси боюнча славянча "кайрымдуулукка" окшош "жардам" - "жардам" катары. XX кылымдын биринчи жарымында, концепциясында өзгөрүү бар, коргоону жана колдоону камсыз кылуу иши "жардамчы" деп аныкталат - жардам, колдоо жана акыры, Батыш Европанын көптөгөн өлкөлөрүндөй эле, 50-жылдардын ортосунан баштап, бул иш-аракет бирдиктүү мүнөзгө ээ болуп "коомдук иш" деп аталат.

Дүйнөдө бар социалдык саясаттын улуттук институттарынын моделдерин түзүүгө болгон мамилелердеги эң байкаларлык айырмачылыктар жөнүндөгү идея даниялык социолог Г.Эспинг-Андерсендин "The Three Worlds of Welfare Capitalism" китебинде кеңири таанылган классификациясы менен берилген. Социалдык мамлекеттин жалпы принциптерине таянып, илимпоз мындай социалдык мамлекеттин үч

түрүн аныктайт, алар чындыгында Батыштын экономикалык жактан өнүккөн өлкөлөрүндө азыркы заманбап социалдык саясаттын негизги моделдери болуп саналат [Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. (1990). Андерсен Г.Э. Два общества, одна социология и никакой теории // Журнал исследований социальной политики. 2008. Т. 6. № 2. С. 241-266].

Анын пикири боюнча, **либералдык моделдин** калыптанышы жеке менчиктин үстөмдүгү, базар мамилелеринин үстөмдүгү жана либералдык эмгек этикасынын таасири астында болгон. Бул модель өкмөттүн даректүү жардамга, социалдык жардамды эркин рыноктон бөлүүгө умтулуусу менен мүнөздөлөт. Бул ыкманын негизги максаты - жакырчылыкты жоюу.

Социал-демократиялык модель калкты социалдык жактан коргоо чөйрөсүндө мамлекеттин жетектөөчү ролун билдирет. Ошол эле учурда, калктын кирешелеринин деңгээлин теңдөө жана жалпы жумуш менен камсыз кылуу мамлекеттик социалдык коргоонун артыкчылыктуу милдеттери деп эсептелет. Бул моделге ылайык, үй-бүлөнүн, жамааттын жана чиркөөнүн социалдык жардамы чоң ролду ойнойт, ал үчүн алардын жыргалчылыгын биргелешип камсыз кылуу маанилүү.

Плюралисттик модель социалдык саясатты жүзөгө ашырууга тышкы жарандардын таасири үчүн ачык, ошондой эле ар кандай топтор, анын ичинде кысым топтору катары иш алып барган олуттуу уюмдар: ыктыярдуу бирикмелер, чиркөөлөр, кесиптик бирликтер жана саясатта алардын кызыкчылыктарын лобби кылган бизнес уюмдар.

Элиталык модель тышкы саясатка социалдык топтогу таасирдин жакындыгына жана корголушуна негизделген. Саясатты айрым адамдардан жана белгилүү чөйрөлөрдөн түзүлгөн элиталар гана аныктайт.

Корпоративдик модель кеминде үч негизги корпоративдик топтордун өз ара аракеттенүүсүнө негизделген социалдык саясатты калыптандырууну камтыйт: кесиптик бирликтер (эмгекчи адамдардын кызыкчылыгы); бизнес жамааттары (корпорациялар) жана мамлекеттин өзү. Социалдык саясаттын формасын жана түзүмүн аныктаган негизги күч блоктору алардын ортосунда бөлүштүрүлгөн.

Социалдык мамлекеттин социалдык саясатынын **марксттик модели** коомдогу социалдык саясат бизнес коомчулугу тарабынан калыптангандыгына негизделген. Бул модель экономикалык күч ырастаган бир гана чыныгы элита бар экендигин тааныйт.

Биринчи баптын үчүнчү параграфы «Социалдык иштин теорияларына заманбап социологиялык мамилелер жана анын институтташуусунун негизги багыттары».

Заманбап коомдук илимде жаңы тармак - социалдык иштин теориясы жана практикасы калыптанып жатат жана бүгүнкү күндө анын башка илимдердин арасындагы темасы жана орду жөнүндө талкуулар жүрүп жатат: социология, социалдык психология жана социалдык иштин теориясы, ал дагы деле болсо институтташтыруу процессинде анын илимий макамын калыптандыруу процесси, бул биздин ушул темага болгон теориялык жана практикалык кызыгуубузду аныктайт [Айтбаева П.М. Роль социологии в становлении теории и практики социальной работы как самостоятельной научной дисциплины // Вестник КГУ им. И. Арабаева. -Б., 2010. - №1. -С. 23-26].

Социология жана социалдык иш объектте, изилдөө предметинде, ошондой эле көйгөйлөрдө, методдордо жана социалдык функцияларда көп. Бул эки илимий дисциплина дагы коомдо болуп жаткан ар бир нерсени түшүнүүнүн натыйжаларын киргизүүнүн ушул сыяктуу ыкмаларын колдонушат.

Социалдык иштин теориясы менен практикасынын максаты дагы социологияга жакын - бул инсанды жаратуу жана адамга ыңгайлуу социосфера куруу, индивидге бардык социалдык чөйрөдө өзүн оптималдуу ишке ашырууга мүмкүнчүлүк берген социалдык максаттуу коом подсистемалар (жумуш, менчик, бийлик, үй-бүлө, маданият).

Социология менен социалдык иштин өз ара байланышы бир нече багытты камтыйт: когнитивдик, методикалык, билим берүүчү, уюштуруучулук-методикалык жана жүрүм-турумдук.

Ошентип, мисалы, методологиялык жана когнитивдик багыттарда социалдык иштин теориясы жана практикасы өзүнүн көйгөйлөрүн түшүнүү үчүн ар кандай социологиялык мектептердин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен социологиянын методологиялык, изилдөө, методологиялык потенциалын колдонот. Социология жаатындагы билим социалдык кызматкерге социалдык көйгөйлөрдү иликтөөгө, маектешүү жөндөмүн өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Социология дагы, социалдык иш дагы адамдардын жашоосунун социалдык контекстин, алардын социалдык өз ара аракетин, аны оңдоо жана өркүндөтүү жолдорун изилдейт.

Социалдык кызматкер кардардын өзүн-өзү тастыктоого болгон каалоосун өрчүтүүгө аракет кылышы керек (өзүн төмөн баалоо, өзүн төмөн сезүү сезими, күнөө сезимин жеңүү). Социология жана социалдык жумуш социалдык кызматкерге каталардан жана коркунучтардан алыс болууга жардам берет. Социология бүтүндөй коомду жайылткан жана адамдардын экономикалык жыргалчылыгынын кескин төмөндөшү, экологиялык кризистер, агрессивдүүлүктүн жогорулашы сыяктуу төмөнкү объективдүү жана субъективдүү себептердин тыгыз чырмалышынан улам келип чыккан

коопсуздуктун абалын талдоого мүмкүндүк берет. социалдык жана адамдар аралык мамилелер, тез өзгөрүүлөргө карата аткарылбай жаткан үмүт, коомдо активдүү социалдык топтордун пайда болушу [Айтбаева П.М. Роль социологии в становлении теории и практики социальной работы как самостоятельной научной дисциплины // Вестник КГУ им. И. Арабаева. -Б., 2010. - №1. -С. 23-26].

Жогоруда баяндалгандар социалдык иш үчүн социологиянын методологиялык маанисин гана эмес, алардын тыгыз байланышын да күбөлөндүрөт. Социалдык иш менен нике жана үй-бүлө социологиясы, курак социологиясы, тарбия социологиясы, девианттык жүрүм-турум социологиясы, эс алуу социологиясы, индивид социологиясы, жашоо социологиясы, адеп-ахлак сыяктуу атайын социологиялык теориялардын байланышы, жынысы, жумуш ж.б.у.с. айрыкча жакын.

Экинчи бапта **«Социалдык ишти институтташтыруу жана инновациялык методдорду жана ыкмаларды колдонуу өзгөчөлүктөрү»** заманбап шарттарда институтташтыруу маселеси каралууда.

Диссертациялык изилдөөнүн **объектиси** катары социалдык иш илимий билимдердин тармагы, кесиптик ишмердүүлүктүн жана билим берүүнүн түрү катары.

Изилдөөнүн **предмети**-азыркы Кыргызстандын шарттарында анын институтташуусу.

Экинчи баптын **«Кыргызстандагы социалдык ишти институтташтыруу маселелери»** аттуу биринчи параграфында айтылгандай, Кыргызстан эгемендүүлүк алгандан кийин, өлкөдө саясий жана экономикалык институттарды түп-тамырынан бери өзгөртүү башталды.

20 жылдык эгемендүүлүк мезгилинде Кыргызстан өкмөттөгү коррупциянын жогорку деңгээлинен улам мамлекеттин, жарандык коомдун жана бизнестин социалдык тармакка инвестиция салууга жигердүү катышуусуна негизделген заманбап социалдык саясатты иштеп чыга алган жок. Кыргызстанда ишке ашырылып жаткан "Советтер Союзунда иштелип чыккан социалдык жактан алсыз топторго жардам көрсөтүү боюнча иш-чаралардын тутуму" болгон социалдык саясаттын учурдагы модели жана ал таптакыр базар уюшкан коомдун талаптарына жооп бербейт жана аталык мүнөз. Анда түзүлгөн жеңилдиктердин социалдык багыттагы кайра бөлүштүрүлүшү баса белгиленбей, мамлекеттик эмес булактардан социалдык чөйрөгө инвестицияларды тартуу толук каралган эмес. Дал ушул социалдык саясаттын модели өзүнүн түздөн-түз функцияларын аткарбагандыгы жана аткарбагандыгы, негизинен, өлкөдө коомдук жана саясий туруктуулуктун жоктугу, ошондой эле коомдо коопсуздуктун жоктугу менен түшүндүрүлдү.

Ошол мезгилде социалдык саясатты түзүүдө жана анын багыттарын өнүктүрүүдө Аракет "Жакырчылыкты жоюу боюнча улуттук программасы" "(1998 - 2005) чоң роль ойногон [Национальная Программа преодоления бедности «Аракет» (1998-2005)]», анын башкы максаттары катары төмөнкүлөр эсептелет:

- коомдун туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылуу жана өлкөнүн социалдык коопсуздугун чыңдоо;
- калктын аз камсыз болгон катмарларын натыйжалуу социалдык коргоону уюштуруу;
- жакырчылыкты жана жумушсуздукту кескин кыскартууга;
- жарандардын экономикалык жана социалдык активдүүлүгүн стимулдаштыруу.

Калкты натыйжалуу иш менен камсыз кылууга, жумушчу күчүнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жана сапатын жогорулатууга багытталган жигердүү социалдык саясатты ишке ашыруу иш-чаралардын комплексин камтыды, атап айтканда: жумушсуздукту кыскартуу боюнча иш менен камсыз кылуу программаларын киргизүү, чакан ишканаларды, дыйкан чарбаларын жана жеке адамдарды колдоо эмгек ишмердүүлүгү.

Социалдык коргоо майып жарандарды, калктын аялуу катмарын жеңилдиктер жана социалдык кепилдиктер менен камсыз кылууга багытталган принциптин негизинде түзүлгөн.

Экинчи баптын экинчи параграфы «Социалдык иштеги инновациялык технологияларды киргизүү өзгөчөлүктөрүн эмпирикалык изилдөө» деп аталат.

Изилдөөнүн эмпирикалык негизин автор жүргүзгөн социологиялык изилдөөлөрдүн жана насаатчылык иштин натыйжалары түзөт:

1) "Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн социалдык жана медициналык реабилитациялоо кызматтарына муктаждык жана жеткиликтүүлүк". Изилдөөнүн натыйжалары. Бишкек, 2014.

2) тарабынан бекитилген "Турмуштук оор кырдаалга кабылган балдарды жана үй-бүлөлөрдү аныктоонун тартиби жөнүндө жобонун" негизинде "Кыргыз Республикасында турмуштук оор кырдаалда турган балдарды жана үй-бүлөлөрдү аныктоо жана колдоо" программасынын алкагында билим берүү жана эксперттик иш жүргүзүү. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 22-июнундагы No 391 токтому. (2015-жылдын октябрь айы - 2016-жылдын март айы)

3) ЮНИСЕФтин "Турак жайларда тынчтыкты жана ынтымакты чыңдоо үчүн социалдык жана гендердик теңчиликти илгерилетүү" долбоорунун алкагында насаатчылык жана машыктыруу иши (2019-жылдын январь-апрель)

"Ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарды социалдык жана медициналык калыбына келтирүү кызматтарына муктаждык жана жеткиликтүүлүк" изилдөөсүнүн жыйынтыктары (2014).

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдар үчүн социалдык жана медициналык реабилитациялоо кызматтарына муктаждык жана аларга жеткиликтүүлүк социалдык жардам жана социалдык кызмат көрсөтүүлөрдүн заманбап тутумунун маанилүү жана татаал милдеттеринин бири болуп саналат. ДМЧАлардын санынын туруктуу өсүшү, алардын ар бирине - алардын физикалык, акыл-эс жана интеллектуалдык жөндөмдөрүнө карабастан көңүл буруу зарылдыгы, алардын укуктарын коргоонун жогорулашы, социалдык жана психологиялык реабилитациялоонун актуалдуулугу жана башка маанилүү маселелер комплекстүү социалдык калыбына келтирүү иш-чаралары жана майыптар үчүн алардын жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу ...

Акыркы он жылдын ичинде мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын саны төрт эседен ашык көбөйдү. Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитетинин маалыматы боюнча, өлкөдө 2019-жылы 18 жаштан жогору 11 миң адам жана 5 миң бала майып деп табылды. Жалпысынан учурда өлкө боюнча 196 364 адам пенсия жана майыптыгы боюнча жөлөк пул алып жатышат [Цифры и факты: Статистика инвалидности в Кыргызской Республике. Инфографика Дата публикации: 24.06.2020. <http://www.stat.kg/ru/news/cifry-i-fakty-statistika-invalidnosti-v-kyrgyzskoj-respublike-infografika/>].

Кыргызстанда медициналык реабилитациялык кызматтар кыйла сандагы уюмдар тарабынан көрсөтүлөт: мамлекеттик дагы, ошондой эле жогорку адистештирилген бейөкмөт уюмдардын кеңири чөйрөсү. Бирок, бул кызматтардын жеткиликтүүлүгү, алардын натыйжалуулугу изилдене элек жана бир кыйла деңгээлде мындай кызматтардын артыкчылыктуу багыты так эмес.

1. Изилдөө методикасы

Изилдөө процесси, анын ичинде маалыматтык талдоо иштерин талаа иштерин жүргүзүү, 2013-жылдын февраль-июль айларында жүргүзүлгөн.

Бул изилдөөнүн максаты ден-соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдардын муктаждыктарын изилдөө жана негизги медициналык-социалдык реабилитациялоо кызматтарынын жеткиликтүүлүгүн талдоо; ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адамдарга социалдык жана медициналык реабилитациялоо кызматтары (мамлекеттик жана мамлекеттик эмес), Кыргыз Республикасынын алты региону (Ысык-Көл облусу, Ош облусу, Нарын облусу, Чүй облусу), Талас облусу, Жалал-Абад облусу) жана Бишкек шаары; республикада көрсөтүлбөгөн олуттуу кызматтардын

спектрин аныктоо, ошондой эле майыптыктын айрым категориялары боюнча социалдык жана медициналык реабилитациялоо кызматтарынын талап кылынган пакетин рейтингдөө.

Диссертациянын «Кыргызстандагы социалдык иштин калыптануусунун процесстери, механизмдери жана технологиялары» аттуу үчүнчү багында биздин өлкөдөгү социалдык иштин калыптануусу менен байланышкан маселелер каралат.

Үчүнчү багытын биринчи параграфы «Билим берүү системасы жана кесипкөй социалдык кызматкерлерди даярдоо социалдык ишти институтташтыруунун фактору катары» деп аталат.

"Социалдык жумуштагы кесипкөйлүк" түшүнүгү дароо жүгүртүүгө киргизилген эмес жана АКШда жана Батыш Европада колдонула баштаган. Артка кылымдын башында, социалдык жумуш кесип эмес, ал эми социалдык кызматкер экинчи орунда турат деген пикирлер айтылды. Бул кесиптин кадыр-баркы кыйла жогорулады, бул илимий изилдөөлөрдө, коомдук практикада, ошондой эле калкка социалдык кызмат көрсөтүүнүн мамлекеттик, муниципалдык жана жеке секторлоруна ээ көптөгөн өлкөлөрдүн мыйзамдарында чагылдырылат.

Айрым изилдөөчүлөр кесипкөйлүк - бул социалдык кызматкердин кесиптик чеберчиликти өздөштүрүү даражасы экендигине толук ишенишет; башкалары "окутуу" жана "кесиптик квалификация" кесипкөйлүктүн маанилүү компоненттери деп эсептешет; дагы бирөөлөрү бул компоненттерге социалдык кызматкердин кесиптик ишинин ажырагыс бөлүгү катары "этикалык билимди" кошушат; төртүнчүсү, коомдук жумуштардагы кесипкөйлүк коомдук жумуштарды аткарууга, адамдар менен иштөөгө белгилүү бир ыксыз болмоюнча мүмкүн эмес деп эсептешет.

Социологиялык адабияттарда "кесипкөйлүк" жана "кесиптик компетенттүүлүк" категорияларын аныктоого, анын ичинде социалдык иштин контекстине карата ар кандай ыкмалар келтирилген.

Үчүнчү багытын экинчи параграфы «Социалдык иштин технологиялашуусу анын институтташуусунун фактору катары: Кыргызстандагы социалдык иштин салттуу жана инновациялык формаларынын анализи» деп аталат.

Заманбап адамдын ишмердүүлүгүн, коомдун, бүтүндөй социалдык мейкиндиктин өнүгүшүн технологиялаштыруу социалдык технологиялардын маңызын социалдык көрүнүш катары аныктоо маселесин актуалдаштырды.

Социалдык ишти технологиялаштыруу мүмкүнчүлүгүнүн теориялык негиздемесин Н.И. Кареев, П.А. Сорокин, А.А. Богданов жана башка окумуштуулар. Коомдук кайра түзүүлөр жөнүндө алардын

концепцияларынын негизин ошол мезгилде жүргүзүлүп жаткан коомдун революциялык кайра түзүүлөрүнүн расмий программасына альтернатива болгон эволюциялык ыкмалар түзгөн.

Ошентип, Н.И. Кареев коомду трансформациялоо концепциясынын негизин табигый илимдерден алынган технологиялык схемага негиздеген: "изилдөө - диагностика - дарылоо" (өзүнүз билгендей, ушул сыяктуу модель "фактылардын жыйнагы - социалдык диагноз - социалдык терапия" социалдык иштин практикасында) М.Ричмонд өзүнүн "Социалдык диагноздор" аттуу эмгегинде сунуш кылган).

П.А. Сорокин коомдук уюмду өркүндөтүүнүн жана реконструкциялоонун өзүнүн төрт жолун сунуш кылган - төрт негизги принципке негизделген социалдык кайра түзүүлөрдүн технологиясы:

- реформалар адамдын табиятына каршы келбеши керек жана анын негизги инстинкттерине каршы келбеши керек;
- конкреттүү социалдык шарттарды кылдат илимий изилдөө реформанын иш жүзүндө жүзөгө ашырылышынан мурун болушу керек;
- ар бир реконструктивдик эксперимент алгач чакан социалдык материалда сыналышы керек, ал эми оң натыйжаларга жеткенде гана, реформалардын масштабын көбөйтүүгө болот;
- реформалар мыйзамдык жана конституциялык каражаттар менен жүзөгө ашырылышы керек.

Н.Стефанова белгилегендей "... социалдык процесстерди технологиялаштыруу жөндөмдүүлүгү адамдын иш-аракетинин түзүмүнө байланыштуу, социалдык технологиялардын мааниси билимди, тажрыйбаны жана адамдык көндүмдөрдү коомдук мамилелерди жана социалдык процесстер" [Технология социальной работы / Под общ. ред. И.Г. Зайнышева. М., 1998. С. 7-9].

Э.Руденскийдин айтымында, технология адатта тигил же бул объектини трансформациялоо процессинин максатына жана логикасына ылайык максатка ылайыктуу практикалык иш-чараларды уюштуруунун жана буйрук берүүнүн каражаттарынын жыйындысы катары түшүнүлөт" [Руденский Е.В. Феноменология и социальная технология праздничного общения: Дис.... д-расоциол. наук. М., 1991. С. 4].

Ошентип, социалдык ишти институционалдаштырууга таасир этүүчү факторлордун жана шарттардын ар түрдүүлүгүнүн ичинен аны технологиялаштыруу процесси айырмаланып турат. Салттуу иштин түрлөрүнөн (оюн, окуу, эмгек) айырмаланып, социалдык иш технологиялаштырылган эмес, бул бир катар объективдүү жана субъективдүү себептерге байланыштуу. Институционалдаштыруунун шарты катары социалдык ишти технологиялаштыруунун багыттарынын бири болуп

инновациялык социалдык технологияларды иштеп чыгуу, сыноо жана активдүү ишке ашыруу саналат.

Социалдык кызматкердин ишин технологиялаштыруу анын натыйжалуулугунун деңгээлин кыйла жогорулатат, инсандын адаптациялык жөндөмүн жигердүү өнүктүрөт, байланыш процесстерин өркүндөтөт жана натыйжада субъективдүүлүк сыяктуу касиеттин пайда болушун баштайт.

Үчүнчү баптын үчүнчү параграфы «Мамлекеттик эмес коомдук уюмдар социалдык иштин субъекттери катары» деп аталат.

Азыркы Кыргызстандын шартында калкты социалдык коргоо тутумунда коомдук жана кайрымдуулук уюмдарынын ролу чоң. Коомдук иштин функцияларын жүзөгө ашырган, бири-биринин күчтүү жана алсыз жактарын толуктаган НПОлордун жана мамлекеттик органдардын өз ара кызматташуусу жана өз ара түшүнүүсү бар, алар өз ара өнөктөштүк мамилелерди чындашат. Мамлекеттик сектордун КЭУ менен кызматташуусу, КЭУлардын донорлордун колдоосунан көзкарандылыгын азайтууга жана Кыргызстандагы кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатын жогорулатууга жардам берет.

Социалдык иштин алкагында өкмөттүк эмес уюмдар эң курч социалдык көйгөйлөрдү айтышат, алар мамлекетке көрсөтүлгөн социалдык кызматтардын сапатын жогорулатууда жардам беришет. Бүгүнкү күндө социалдык кызматтарды көрсөтүүнүн альтернативдик тутумдарын өнүктүрүүнү өнүктүрүү, өкмөттүк эмес мекемелердин тармагынын пайда болушуна шарт түзүү маанилүү. Социалдык кызматтарды көрсөтүү менен алектенген жергиликтүү бейөкмөт уюмдар мамлекеттин ролун жалпысынан толуктап, айрым учурларда алмаштыра тургандыгын белгилей кетүү керек.

Аларга адам укуктарын коргоо жана ишке ашыруу, мыйзам долбоорлорун иштеп чыгууга катышуу жана мыйзам долбоорлорун өркүндөтүү, өкмөттүн жана мамлекеттик түзүмдөрдүн ишине мониторинг жүргүзүү аркылуу мыйзам чыгарууга таасир берүү кирет. Алар адамдын потенциалын өнүктүрүүгө шарт түзөт, коомдун руханий жана адеп-ахлактык негиздерин калыбына келтирүүгө салым кошот, адамдарга турмуштук оор кырдаалда колдон келишинче жардам беришет.

Кандайдыр бир маселелерди чечүү үчүн адамдарды бириктирүү үчүн уюштуруу мүмкүнчүлүктөрүн түзүп берген коомдук уюмдар. Ар кандай социалдык топтордун ортосунда байланыштарды орнотуу жана мамилелерди нормалдаштыруу аркылуу коомдук уюмдар орус коомун консолидациялашат, социалдык чыңалууну басаңдатышат жана жагымдуу психологиялык климатты түзүшөт.

Үчүнчү сектордун болушу жана өнүгүшү коомдун жигердүү мүчөлөрүнүн алдында турган көйгөйлөрдү чечүүгө салым кошууга умтулуп,

мамлекеттин бардык жарандарга жүктөгөн түздөн-түз милдеттерин гана аткарбастан, ошондой эле “жогоруда” бир нерсе жасагандыгы менен шартталган милдеттери ”ыктыярдуу түрдө болот.

КОРУТУНДУЛАРЫ

Заманбап Кыргызстандагы социалдык ишти институтташтыруу маселесин теориялык жана методикалык изилдөө бир катар төмөндөгү жүйөлүү жыйынтыктарды чыгарууга мүмкүндүк берди.

1. Социалдык иш көп өлчөмдүү көрүнүш жана изилдөө үчүн кыйла татаал объект жана жардам идеологиясын, анын коомдук тажрыйбасын жана философиясын аныктай турган тарыхый-маданий этапты мүнөздөөчү белгилүү бир улуттук жардам системасы катары каралат. Бул жагдай аны институтташтыруу процесстерин талдоо үчүн макросоциологиялык теорияларды дагы, орто деңгээлдеги теорияларды дагы колдонууну талап кылат. Эл аралык тажрыйбаны жана социалдык иштин улуттук моделдерин уюштуруунун негизги механизмдерин талдоо, алардын позитивдүү ишмердүүлүгүнүн басымдуулук кылган принциптерин жана социалдык иштин Кыргызстандык моделин түзүү үчүн колдонуу мүмкүнчүлүктөрү аныкталды.

2. Социалдык ишти институционалдаштыруу процесстеринин булагы болуп тарыхый, социалдык-экономикалык жана саясий шарттарда пайда болгон социалдык жардам иш-аракетинин өзгөчө түрүнө принципалдуу жаңы социалдык муктаждыктын пайда болушу эсептелинет. Иш-аракеттин бул түрүнүн пайда болушу зарыл болгон уюштуруучулук структуралардын жана ага байланыштуу коомдук нормалардын жана жүрүм-турумдун жөнгө салуучуларынын өнүгүшүн шарттады.

Социалдык ишти талдоочу теориялар, ыкмалар, аларды салыштыруу социалдык институтту түшүнүү үчүн көптөгөн концепциялардын жана ыкмалардын кеңири топтому бар экендигин көрсөттү. Жүргүзүлгөн иликтөөнүн натыйжасында социалдык институттарды түшүнүүгө комплекстүү мамиле кылуу керектигин белгилейбиз жана аларды пайдалануу социологияда системалуу-структуралык парадигманын алкагында жетишерлик өнүккөн салттарга ээ экендигин аныктайбыз.

3. Азыркы Кыргызстандагы социалдык ишти институционалдаштыруу белгилүү бир социалдык топтордон турган, коомдун уникалдуу, принципалдуу жаңы тутумунун калыптанышына алып келген процесс катары көрүнөт. Ошондой эле социалдык иш конкреттүү социалдык керектөөлөрдү канааттандырган мекемелердин иш чаралары катары каралат.

"Социалдык ишти институционалдаштыруу" категориясынын *тышкы* касиеттери тиешелүү өбөлгөлөрдүн, ошондой эле процесстин өнүгүшү, анын

ичинде керектүү уюмдардын жана калк үчүн социалдык кызматтардын пайда болушу жана өсүшү менен шартталган. Социалдык ишти институтташтыруунун ички өзгөчөлүктөрү социалдык мамилелердин жөнгө салуу процессине социалдык иштин белгилүү бир объектисинин дүйнө таанымына багытталган баалуулуктарды, нормаларды, жүрүм-турум эрежелерин аң-сезимдүү киргизүү менен белгиленет.

4. Коомдук көйгөйлөрдүн көбү жеке, топтук жана социалдык иштөөнүн салттуу жана инновациялык ыкмаларын айкалыштыруу аркылуу чечилет. Социалдык кызматкердин жаңычылдыгы ишмердүүлүктү түзүү, иштеп чыгуу, өздөштүрүү, социалдык технологиялар жана социалдык программаларды ишке киргизүү жана аларды калктын ар кандай категориядагы кардарлары менен социалдык иш жүргүзүү тажрыйбасында аладрын жашоосун жакшыртуу максатында колдонууга багытталаат. Социалдык иш тажрыйбасында натыйжалуу жүргүзүлүп жаткан төмөнкү ыкмаларды белгилеп кетүүгө болот: кейс менеджмент, квалиметриялык мамиле, тармактык методдор, майыштыгы бар жарандар менен иштөөдө эрготерапевттик ыкмаларды колдонуу, аутрич ыкмасы, насаатчылык, менторчулук, коуч технологиялары ж. б. Бардык киргизилип жаткан инновациялык технологиялар үй-бүлөлүк бакубаттуулукту жакшыртууга, адеп-ахлакттуулукту жана коомдун социалдык саламаттыгын сактоого багытталган.

5. Социалдык иш татаал социалдык көрүнүш болуп саналгандыктан, ал өзүнө мамлекеттик органдардын, жеке жана коомдук мекемелердин иш аракетинин иш аракеттерин да камтыйт. Ведомстволор аралык өз ара аракеттенүү социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү алуучуларга комплекстүү, көп пландуу жардам алууга бардык өнөктөштөрдүн аракеттерин бириктирүүгө жардам берет. Ич ара аракеттенүү: жоопкерчилик, милдеттүүлүк, кызматташтык, комплекстүүлүк, системалуулук жана макулдашылгандык деген сыяктуу принциптердин негизинде иш жүзүнө ашат. Ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүсү катышуучулардын (социалдык коргоо, билим берүү, саламаттык сактоо, укук коргоо органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу, коммерциялык эмес уюмдар жана жеке сектор) ишинин натыйжалуулугун жана сапатын жогорулатууну, калкка кызмат көрсөтүүнүн шайкештигин камсыз кылат.

6. Социалдык ишти өнүктүрүүдө социалдык иштин субъекттери катары коммерциялык эмес уюмдар өзгөчө роль ойнойт. Алар социалдык инновацияларды ишке ашырууга, социалдык көйгөйлөрдү чечүүнүн эң оптималдуу, жаңы, стандарттуу эмес ыкмаларын издөөгө жана ишке ашырууга демилге көтөрөт жана дем беришет. Өтө муктаж же начар корголгон жарандардын кызыкчылыктарын коргоо менен, коммерциялык

эмес уюмдар өкмөт же кеңири коомчулук тарабынан ар тараптуу колдоого муктаж. Ушул себептүү коммерциялык эмес уюмдардын потенциалын жогорулатуу жана алардын мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен тыгыз өз ара аракеттенүүсүн жана кызматташуусун камсыз кылуу талап кылынат.

Диссертациянын негизги жоболору төмөнкү жарык көргөн эмгектерде чагылдырылды:

1. Айтбаева, П. М. Аутизм – работа как инновационный метод социальной работы в Кыргызстане [Текст] / П. М. Айтбаева // Интерактивная наука. – Чебоксары, 2017. – № 11. – С. 98-101. https://interactive-science.media/ru/article/115787/discussion_platform
2. Айтбаева, П. М. Исследовательский контекст взаимодействия социологии и социальной работы [Текст] / П. М. Айтбаева // Известия НАН КР.– Бишкек, 2013 . – №1. – С. 101 -105. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=27313800>
3. Айтбаева, П. М. Потребность и доступ к социально-медицинским реабилитационным услугам лиц с ограниченными возможностями (результаты социологического исследования) [Текст] / П. М. Айтбаева, Н. К. Мусаева // СПФ. БГУ им. К. Карасаева. – Бишкек, 2014. – С. 62.
4. Айтбаева, П. М. Истоки социальной работы в культуре кыргызского народа [Текст] / П. М. Айтбаева // Актуальные проблемы гуманитар. и естеств. наук. – М., 2016. – № 12. – С. 147-152. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=27513691>
5. Айтбаева, П. М. Кыргызстандагы кесиптик социалдык ишкерлерди даярдоо спецификасы [Текст] / П. М. Айтбаева // Вестник БГУ им. К. Карасаева. – Бишкек, 2013. – №3(26). – С. 108-110.
6. Айтбаева, П. М. Внедрение кейс менеджмента в социальной работе с детьми, находящимися в трудной жизненной ситуации в Кыргызстане [Текст] / П. М. Айтбаева, Н. К. Мусаева // Наука и инновационные технологии. – Бишкек, 2016. – № 2 (2). – С. 143-146.
7. Айтбаева, П. М. Основные тенденции развития социальной работы в современном Кыргызстане [Текст] / П. М. Айтбаева // Социальная работа в странах запада и востока. Социальные проблемы и развитие социальной работы в Германии, России, Армении и Киргизии – Людвигсфакен (Германия). 2015. – № 1. – С. 206-219. https://beckassets.blob.core.windows.net/product/readingsample/15122742/9783899182385_excerpt_001.pdf
8. Айтбаева, П. М. Особенности организации социальной работы на дому в Кыргызстане [Текст] / П. М. Айтбаева, С. С. Нурова // Изв. ВУЗов. –

- Бишкек, 2019. – № 9. – С. 67-70. <http://www.science-journal.kg/ru/journal/2/archive/12670>
9. Айтбаева, П. М. Институционализация социальной работы в Кыргызстане [Текст] / П. М. Айтбаева // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – Бишкек, 2014 . – №2 – С. 338 - 342. http://lib.knu.kg/files/2014/vestnik_2_2014.pdf
  10. Айтбаева, П. М. Проблемы институционализации социальной работы в Кыргызстане в переходный период [Текст] / П. М. Айтбаева // Вестник БГУ им. К. Карасаева. – Бишкек, 2012. – №3. – С. 133-135.
  11. Айтбаева, П. М. Роль социологии в становлении теории и практики социальной работы как самостоятельной научной дисциплины [Текст] / П. М. Айтбаева // Вестн. КГУ им. И. Арабаева. – 2010. – № 1. – С. 23-26.
  12. Айтбаева, П. М. Содержание и методика психосоциальной работы с группой [Текст] / П. М. Айтбаева // Наука, новые технологии и инновации. – Бишкек, 2016. – С. 393-398. <http://www.science-journal.kg/ru/journal/1/archive/9562>
  13. Айтбаева, П. М. Социальная работа с беженцами-этническими кыргызами из Таджикистана [Текст] / П. М. Айтбаева // Этносоциальные и этнокультурные процессы в Центральной Азии: история и современность: матер. межд. научн. конф.– Бишкек, 2010. – С. 253-256.
  14. Айтбаева, П. М. Социология и социальная работа: некоторые аспекты сравнительного анализа [Текст] / П. М. Айтбаева // Spoleczenstwo i polityka. Akademia Humanistycznej im. A. Gieysztora w Poltusku. – Бишкек, 2012. – №1. – С. 243-249.
  15. Айтбаева, П. М. Специфика подготовки профессиональных социальных работников в Кыргызстане [Текст] / П. М. Айтбаева // Физическая культура и конкурентоспособность страны: матер. межд. научно-практ. конф. – Алматы, 2010. – С. 17-21. btcom@list.ru
  16. Айтбаева, П. М. Становление социальной работы как профессии в Кыргызстане [Текст] / П. М. Айтбаева // Вестник «Alatoo academic studies». – Бишкек, 2017. – №1.– С. 382-386. https://drive.google.com/file/d/1R4ppykayYNSg_LFQ-jwuZE73mEeQK1Qv/view
  17. Айтбаева, П. М. Феномен эмоционального «выгорания» в профессиональной деятельности социального работника [Текст] / П. М. Айтбаева // Психологическая наука и практика на стыке культур. Матер. межд. научно-практ. конф.– Бишкек, 2007. – С. 225-233.

Айтбаева Перизат Мурзакматовна 22.00.04 – социалдык структура, социалдык институттар жана процесстер адистиги боюнча социология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Азыркы Кыргызстандагы социалдык ишти институционалдаштыруу» аттуу темадагы диссертациясына

РЕЗЮМЕ

Негизги сөздөр: институционалдаштыруу, социалдык иш, факторлор, модель, институт, трансформация, процесс, технологиялаштыруу, инновация, эмпирика.

Диссертациялык изилдөөнүн **объектиси** болуп илимий таанымдын тармагы, кесипкөйлүк ишмердүүлүк менен билим берүүнүн түрү катары социалдык иш кызмат кылат.

Изилдөөнүн предмети – анын азыркы Кыргызстандын шартындагы институтташуусу.

Изилдөөнүн максаты азыркы Кыргызстандын шартындагы социалдык ишти институтташтыруунун өзгөчөлүктөрү менен спецификасын ачып берүүдө турат.

Изилдөө методдору жана аппаратура төмөнкүлөрдү камтыйт: кабинеттик изилдөө: стандартташтырылбаган терең маектешүү, фокус-топтук талкуулар, структураланган байкоо.

Иштин илимий жаңылыгы азыркы Кыргызстандагы социалдык ишти институтташтыруу процесстеринин өзгөчөлүктөрүн комплекстүү талдоодо турат.

- социалдык иш институттарынын моделдерин түзүүгө талдоо берилет жана улуттук моделди киргизүүнүн маанилүүлүгү негизделет;

- социологиялык мамилелер талданат жана социалдык ишти институтташтыруунун заманбап багыттары негизделет;

- адистердин потенциалын күчөтүүнүн жана алардын ведомстволор аралык өз ара аракеттенүүсүнүн мааниси жана интерактивдүү ыкманын жана кейс менеджменттин негизинде биргелешкен иштин натыйжалуулугу көрсөтүлдү.

- социалдык иштин жаңы технологияларын калыптандырууда мамлекеттик эмес субъекттердин ролу көрсөтүлдү.

Изилдөөнүн практикалык мааниси билим берүү программаларын өркүндөтүү жана социалдык иште трансдисциплинардык ыкманы жана инновациялык технологияларды ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүнө байланыштуу.

Колдонуу боюнча сунуштар. Автордун жоболору жана корутундулары жана изилдөөнүн материалынын өзү ЖОЖдо социология, социалдык философия боюнча окутуу процесстеринде жана илимий-изилдөөчүлүк иштелмелерде колдонулушу толук ыктымал.

РЕЗЮМЕ

диссертации Айтбаевой Перизат Мурзакматовны на тему: «Институционализация социальной работы в современном Кыргызстане», представленной на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.04 – социальная структура, социальные институты и процессы

Ключевые слова: институционализация, социальная работа, факторы, модель, институт, трансформация, процесс, технологизация, инновация, эмпирика.

Объектом диссертационного исследования выступает социальная работа как область научного познания, вид профессиональной деятельности и образования.

Предмет исследования - ее институционализация в условиях современной Кыргызстана.

Цель исследования - выявление особенностей и специфики институционализации социальной работы в условиях современного Кыргызстана.

Методы исследования и аппаратура включает в себя: кабинетное исследование: нестандартизированное глубинное интервью, фокус-групповые дискуссии, структурированное наблюдение.

Научная новизна работы заключается в комплексном анализе особенностей процессов институционализации социальной работы в современном Кыргызстане.

- дается анализ построения моделей институтов социальной работы и обосновывается важность внедрения национальной модели;
- анализируются социологические подходы и обосновываются современные направления институционализации социальной работы;
- показана значение усиления потенциала специалистов и их межведомственного взаимодействия и эффективность совместной деятельности на основе интерактивного подхода и кейс менеджмента.
- показана роль негосударственных субъектов в формировании новых технологий социальной работы.

Практическая значимость исследования связана с возможностью улучшения образовательных программ и реализации трансдисциплинарного подхода и инновационных технологий в социальной работе.

Рекомендации по использованию. Положения и выводы автора и сам материал исследования могут быть использованы в учебном процессе в ВУЗах по социологии, социальной философии. Также результаты диссертации могут быть использованы в научно-исследовательской разработке проблем институционализации социальной работы.

SUMMARY

of Aitbaeva Perizat Murzakmatovna's dissertation on the topic: "Institutionalization of social work in modern Kyrgyzstan", submitted for the degree of Candidate of Sociological Sciences in the specialty 22.00.04 - social structure, social institutions and processes

Key words: institutionalization, social work, factors, model, institution, transformation, process, technologization, innovation, empiricism.

The **object** of the dissertation research is social work as an area of scientific knowledge, a type of professional activity and education.

The **subject** of the research is its institutionalization in the conditions of modern Kyrgyzstan.

The **purpose** of the study is to identify the features and specifics of the institutionalization of social work in the conditions of modern Kyrgyzstan.

Research methods and equipment include: desk research: non-standardized in-depth interview, focus group discussions, structured observation.

The **scientific novelty of the work** consists in a comprehensive analysis of the features of the processes of institutionalization of social work in modern Kyrgyzstan.

- an analysis of the construction of models of social work institutions is given and the importance of introducing a national model is substantiated;

- sociological approaches are analyzed and modern directions of institutionalization of social work are substantiated;

- the importance of strengthening the potential of specialists and their interdepartmental interaction and the effectiveness of joint activities based on an interactive approach and case management is shown.

- the role of non-state actors in the formation of new technologies of social work is shown.

The **practical significance** of the research is connected with the possibility of improving educational programs and implementing an interdisciplinary approach and innovative technologies in social work.

Recommendations for use. The author's statements and conclusions and the research material itself can be used in the educational process at universities in sociology, social philosophy. Also, the results of the dissertation can be used in the research development of the problems of institutionalization of social work.

Өлчөмү 60x84 1/16. Көлөмү 1,5 б.т.
Офсет кагаз. Офсеттик басуу. Нускасы 50 экз.

«Сарыбаев Т.Т.» Ж.И.
Бишкек ш., Раззаков көч, 49
т. 0 708 058 368
e-mail: talant550@gmail.com